

жеңүүнүн жолу катары // Экономика жана ишкердик. - 2015. - № 3 (56). - 666-668 б.

5. Михневич С.В. Айыл чарбасынын көп функциялуулугу жана анын дүйнөлүк сооданы либералдаштырууга тийгизген таасири // Экономика проблемалары. - 2003. - № 1. - 117-127 б.

6. Закиров А.З. Базар экономикасында Кыргызстан-

дын агроөнөр жай комплексин өнүктүрүү проблемалары. - Ош, 2007. - 455 б.

7. Абдыкадыр кызы Г. Мамлекеттин экономикасында айыл чарбанын баалуулугу жана өзгөчөлүктөрү / Абдыкадыр кызы Г. // Вестник Бишкекского государственного университета. – Б., 2021, №2-3 (56-57), 3-б.

УДК:338.43(575.2)

DOI: 10.35254/bhu/2022.60.78

Абдыкадыр кызы Г.,
К. Карасаев атындагы БМУ,
аспирант

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АГРА-ЧАРБА СЕКТОРУН МАМЛЕКЕТТИК ЖӨНГӨ САЛУУ РОЛУ ЖАНА МААНИСИ

Кыскача мазмуну

Ата мекендик айыл чарбасын өнүктүрүүдө мамлекеттин ролу көрсөтүлөт. Анда дүйнөлүк тажрыйбаны эске алуу менен Кыргызстандын агроөнөр жай комплексин мамлекеттик жөнгө салуу системасын өркүндөтүү, айылды социалдык өнүктүрүүгө, өндүрүштүн атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга, азык-түлүктү импортту алмаштырууга жана дүйнөгө интеграциялоого басым жасоо зарылчылыгы баса белгиленет. Экономикада айыл чарбасын мамлекеттик жөнгө салуу бир нече багыттар боюнча монополияга каршы жөнгө салуу саясаты каралат, салык, бюджет жана антикризисттик план аркылуу ишке ашырылат, ошондой эле кредиттик жана баа маселелерине, социалдык жөнгө салууга, мамлекеттик максаттуу программаларды, буйруктарды киргизүүгө жана иштеп чыгууга көңүл бурат. Экономикалык жана экологиялык маселелер жана башкаруу маселелери жер мамилелери эске алынат.

Түйүндүү сөздөр: адистер, коопсуздук, көйгөй, импорт, экспорт, эффективдүүлүк, саясат, методдор, интеграция, ресурс.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Аннотация

Выделена роль государства в развитии отечественного сельского хозяйства. Подчеркивается необходимость совершенствования системы государственного регулирования агропромышленного комплекса Кыргызстана с учетом мирового опыта, ориентации на социальное развитие села, повышение конкурентоспособности производства, импорт замещение и глобальную интеграцию. Государственное регулирование сельского хозяйства в экономике рассматривается по нескольким направлениям антимонопольной политики, реализуемой через налоговые, бюджетные и антикризисные планы, а также вопросы кредита и ценообразования, социального регулирования, введения и разработки государственных целевых программ, заказов. В земельных отношениях учитываются экономические и экологические вопросы и вопросы управления. Вопрос правового регулирования земельных отношений остро стоит среди земельных юристов, специалистов, экономистов и политиков, и эта проблема не теряет своей актуальности, но требует постоянного общественного интереса.

Ключевые слова: эксперты, безопасность, проблема, импорт, экспорт, эффективность, политика, методы, интеграция, ресурс.

ROLE AND SIGNIFICANCE OF STATE AGRICULTURAL SECTOR REGULATION IN THE KYRGYZ REPUBLIC

Abstract

The role of the state in the development of domestic agriculture. Emphasizes the need to improve the system of state regulation of the agro-industrial complex of Kyrgyzstan with the account of world experience, orientation to the social development of the village, increasing the competitiveness of production, production and production. State regulation of agriculture in the economy is considered in several areas of antitrust policy, implemented through tax, budgetary and anti-crisis plans, as well as the issues of regulating credit, pricing, pricing and pricing. In land relations, economic and environmental issues and management issues are studied.

Keywords: experts, security, problem, import, export, efficiency, policy, methods, integration, resource.

Кыргыз Республикасындагы терең социалдык-саясий жана экономикалык толкундоонун натыйжасы калктын жашоо деңгээлинин байкаларлык төмөндөшү болду. Алсак, 2018-жылы 1,5 миллионго жакын адам же жалпы калктын 22,4% жакырчылыктын чегинде жашашкан, алардын дээрлик 66%ы айылдык калктуу конуштардын тургундары болгон.

Жакырчылыктын деңгээлин эсептөө үчүн калктын кирешесине түздөн-түз көз каранды болгон керектөө наркы колдонулат. Калктын жан башына эсептегенде колдогу акчалай киреше 2018-жылы айына 5337,3 сомду түздү жана өткөн жылга салыштырмалуу 12,6%га өстү, бул абсолюттук мааниде 597,9 сомду түзүп, алардын реалдуу өсүшү 112%ды түздү. [1]

Мындай кырдаалда өлкө жетекчилигинин алдында өлкөнүн келечектеги өнүгүүсү жана өнүгүүдө туруктуу позицияга жетүү үчүн бардык резервдерди жана ресурстарды мобилизациялоо жана сарамжалдуу пайдалануу зарылчылыгы, анын ичинде адамдык, табигый, финансылык жана башка маселелер турат.

Кыргызстан үчүн жакырчылыктын деңгээли жогору, өзгөчө айыл жеринде, табигый жана финансылык ресурстары чектелүү өлкө катары бүгүнкү күндө туруктуу өнүгүү багыты логикалык жана саясий жактан негизделген тандоо болуп көрүнөт. [2]

Кыргызстан агрардык өлкө экенин эске алсак, республиканын азык-түлүк коопсуздугун жана калкты иш менен камсыз кылууда айыл чарбасы жана анын тармактары эң маанилүү бойдон калууда. Айыл чарба тармагынын, өзгөчө кайра иштетүү өнөр жайынын ролун дайыма күчөтүү керек.

Кыргыз Республикасында айылдын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн негизги көйгөйлөрү жыл сайын заманбап ата мекендик коом үчүн маанилүү болуп, өлкөбүздүн көз карандысыздыгына жана коопсуздугуна түздөн-түз таасирин тийгизүүдө. [3] Ошого ылайык, айылды өнүктүрүүдө мамлекеттин агрардык саясатына олуттуу роль таандык, ал айыл чарба өндүрүшүнүн процессинде келип чыгуучу тиешелүү экономикалык жана социалдык мамилелерди мамлекеттик жөнгө салуу аркылуу, жашоонун өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен ишке ашырылат. Мамлекеттин агрардык саясатында мамлекеттик жөнгө салуу ички мыйзамдарда тикелей бекитиле элек жана жалпы теориялык жактан алганда бул терминдерге экономикалык илимдин алкагында бир топ көңүл бурулат. Бул көбүнчө агрардык мамилелерди жөнгө салуу чөйрөсүндө бирдиктүү комплекстүү ченемдик укуктук актыны кабыл алуунун көптөн бери кечиктирилгис

зарылдыгы менен шартталган, ал «Кыргыз Республикасынын айыл чарбасын өнүктүрүү жөнүндө» 2009-жылдын 26-майындагы № 200 Мыйзамы болууга тийиш.

Өлкөнүн экономикасын турукташтыруу жана көтөрүү, жакырчылыкты жоюу жана калктын бакубаттуулугун жогорулатуу үчүн биринчи кезекте калктын 65%ы топтолгон агрардык секторду башкаруунун ырааттуу системасын иштеп чыгуу зарыл, 455 жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары иштеп, калктын 80% жакыны агроөнөр жай комплексинде иштешет. [4]

Кыргыз Республикасынын айыл чарба сектору жакынкы келечекте да, негизги позицияны ээлеп келген жана ээлей берет.

Кыргызстандын айыл чарбасы республиканын эл чарба комплексинин жетекчи тармагы болуу менен жыл сайын республикада өндүрүлгөн ички дүң продукциянын болжол менен 33-46%ын берет. Демек, агроөнөр жай комплексин (АӨК) өнүктүрүүнү мамлекеттик жөнгө салуу азыркы Кыргызстандын экономикасын өнүктүрүүнүн стратегиялык милдети болуп саналат [5].

Мамлекет агроөнөр жай комплексине жөнгө салуу саясатын эки багытта жүргүзөт:

1. Администрация, директивалык форма жана пландаштыруу сыяктуу бир катар чараларды камтыган түз таасир.

2. Баа саясаты, финансылык, салыктык жана инвестициялык чаралар аркылуу кыйыр таасир этет. [6]

Айыл чарбасын мамлекеттик жөнгө салуу бир нече багыттар боюнча монополияга каршы жөнгө салуу саясаты, салык, бюджет жана антикризистик план аркылуу ишке ашырылат, ошондой эле кредиттик жана баа маселелерине, социалдык жөнгө салууга, мамлекеттик максаттуу программаларды, буйруктарды киргизүүгө жана иштеп чыгууга көңүл бурат. экономикалык жана экологиялык маселелер жана башкаруу маселелери жер мамилелери эске алынат.

Жер мамилелерин укуктук башкаруу маселеси жер-укуктук юристтер, адистер, экономисттер, саясатчылар арасында курч турат жана бул көйгөйдүн актуалдуулугу жоголбойт, тескерисинче, коомчулуктун дайыма кызыгуусун талап кылат. [7]

Жер мыйзамдарынын көйгөйлөрү жана жер мамилелерин жөнгө салуу процесси мамлекеттин көз карашында болууга тийиш, мамлекет жер мамилелери маселесинде бүтүндүктүн жана мыйзамдуулуктун гаранты катары чыгат.

Айыл чарбасы улуттук экономиканын стратегиялык маанилүү тармагы, мамлекет анын финансылык

туруктуулугун, төлөөгө жөндөмдүүлүгүн, ошондой эле тармактын кредиттик жөндөмдүүлүгүн камсыздоо маселелерин чечүүгө тийиш. Кирешелүү эмес ишканалар үчүн тышкы башкаруу процедурасын, кризиске каршы башкаруу программасын киргизүү, кайра уюштурууну киргизүү, өндүрүш фондун оптималдаштыруу, жаңы рынокторду издөө, кызматкерлердин жана жетекчилердин квалификациясын жогорулатуу зарыл [8].

Натыйжалуулук үчүн айыл чарбанын жетектөөчү кадрларынын компетенттүүлүгүн жана рынок шартында натыйжалуу иштөө жөндөмдүүлүгүн аныктоо үчүн аларды мамлекеттик аттестациялоо системасын киргизүү зарыл.

Тышкы экономикалык ишти өнүктүрүү жана жөнгө салуу үчүн мамлекет өзгөчө көңүл бурушу керек, ал эми ата мекендик өндүрүүчүлөр үчүн ички азык-түлүк рыногунда продукциянын ашыкча импортуна натыйжалуу коргоо механизм, айыл чарба продукциясын экспорттоо үчүн тиешелүү шарттарды түзүүгө тийиш. [9] Дүйнөлүк экономикага интеграциялоонун мамлекеттик стратегиялык программалары ата мекендик экспортту колдоонун мамлекеттик программасын, тышкы экономикалык ишмердүүлүктө жогорку квалификациялуу кадрларды даярдоонун, кайра даярдоонун кемчиликсиз системасын жана чет өлкөлүк инвесторлордун катышуусу менен биргелешкен ишканаларды уюштурууну камтууга тийиш.

Өлкөнү туруктуу өнүктүрүү стратегиясын иштеп чыгууда агроөнөр жай комплекси жагынан алдыңкы чет мамлекеттердин экономикасынын агрардык секторун мамлекеттик жөнгө салуу жана колдоо тажрыйбасы чоң мааниге ээ.

Кыргызстандын агроөнөр жай комплексинин агрардык секторун мамлекеттик жөнгө салууда белгилүү проблемалар бар деген тыянак чыгарууга болот. Биринчиси - ырааттуулуктун жоктугу, экинчиси - пландаштырылган иш-чаралардын толук эместиги, үчүнчүсү - мамлекеттик жөнгө салуунун эффективдүүлүгүн кескин төмөндөтүүчү кандайдыр бир чечимдерди кабыл алууну кечендетүү. Ошондой эле агроөнөр жай комплексин колдоонун мүмкүнчүлүктөрүн жана көлөмүн чектеген экономиканын финансылык абалынын татаалдыгын эске алуу зарыл, агрардык саясатка кыйыр гана эмес, тикелей таасир этүүнү да күчөтүүнү, экономиканы өнүктүрүүнүн ыкмаларын өркүндөтүүнү талап кылат.

Белгилей кетсек, дүйнөлүк экономиканын ааламдашуу шартында агроөнөр жай комплексинин атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн ички рынокто да, тышкы рынокто да жогорулатууда мамлекеттин ролу өсүп жатат [10].

Агрардык экономиканы мамлекеттик жөнгө салуунун эффективдүүлүгүн аныктоо өтө маанилүү, аны белгиленген социалдык-экономикалык максатты минималдаштыруу максатка ылайыктуу болгон айрым агрардык чыгымдар менен салыштыруу катары аныктоого болот.

Мамлекеттик жөнгө салуу мамлекеттик башкаруунун аппаратынын иштешине көз каранды, мында алардын жөнгө салуу милдети айылды жана өнөр жайды өнүктүрүү боюнча социалдык-экономикалык, маданий-агартуу саясатынын маселелерин камтыганын түшүнүү маанилүү, алар даярдалган менеджерлер, экономисттер, юристтер ж.б.

Айыл чарбасын өнүктүрүүдө мамлекеттин ролу стратегиялык мааниге ээ. Мамлекет экономикалык мамиле-

лерди өнүктүрүү үчүн негиз түзөт, айыл чарба бизнесин монополиялаштыруу жаатында укуктук кепилдиктерди берет, протекционисттик чараларды көрөт, азык-түлүк коопсуздугун камсыздайт, ошону менен импортко көз карандылыкты азайтат, коңшу мамлекеттер менен соода-сатык мамилелерин жүргүзүүгө мүмкүндүк берет, жана дүйнөлүк экономикага интеграциялоо саясатын жүргүзүү. [11]

Агроөнөр жай комплексин мамлекеттик жөнгө салуу саясаты бүтүндөй айыл чарба тармагында терең ойлонулган мамлекеттик саясатты камтууга тийиш деп эсептейбиз, агроөнөр жай комплексин толук масштабдуу изилдөө, айыл чарба рыногуна мониторинг жүргүзүү, муктаждыктарын, керектүү продукцияга мамлекеттик заказдарды аткарууга көңүл бурууну, айыл чарба продукциясынын инфраструктурасын кеңейтүүнү, логистикалык борборлорду, лабораторияларды, айыл чарба продукциясын кайра иштетүү, сактоо жана сатуу пункттарын куруу. [12]

Адабияттар

1. “Кыргыз Республикасынын айыл чарбасын өнүктүрүү жөнүндө” Мыйзамы 2009-жылдын 26-майындагы № 166 (КР 2016-жылдын 6-июлундагы № 99, 2019-жылдын 16-январындагы № 7 Мыйзамдарынын редакцияларына ылайык.

2. Батырканов Ж.М., Канаева И.Б. Кыргыз Республикасында мамлекеттик жана жергиликтүү өз алдынча башкарууну кайра уюштуруудагы инновациялар. // КУУ-Бишкек, 2003.

3. Моисеев В.В., Постоль М.Е., Муртазаева Ю.Л. Банкроттук жана анын алдын алуу чаралары // Экономикалык өнүгүүнүн актуалдуу көйгөйлөрү: Илимий конференциянын материалдары. Краснодар: КубГАУ, 2015. С. 62-67.

4. Бородин И. Айыл чарбасын мамлекеттик колдоону баалоо методдорун өркүндөтүү // Эл аралык айыл чарба журналы. 2013. № 3. С. 14-16.

5. Андреев С.Ю., Гаспарян Б.А. Улуттук экономиканы өнүктүрүүдө атаандаштыктын ролу // Россиядагы жана дүйнөдөгү экономика, уюштуруу жана башкаруу маселелери. Прага, Чехия. 2013. С. 58-60.

6. Коваленко Н.Я. Айыл чарбасынын экономикасы. Айыл чарба базарларынын негиздери. Лекция курсу. - М.: Авторлор жана Басмаканалар Ассоциациясы ТАНДЕМ.: ЭКМОС Басмаканасы, 1999. - 448 б.

7. Нечаев, В. И. Айыл чарбасынын экономикасы: окуу китеби / В. И. Нечаев, Э. И. Артемова, Л. А. Белова. - М.: Колос С, 2010. -- 383 б. - (ЖОЖдордун студенттери үчүн окуу китептери жана окуу куралдары). - ISBN 978-5-9532-0759-1

8. Семенов В. Агрардык саясаттын жаңы курсу // Экономист. - - № 1. - С. 12-18.

9. Немченко А.В., Дугина Т.А. Инновациялык өнүгүү айыл чарба өндүрүшүндөгү тышкы кыйынчылыктарды жеңүүнүн жолу катары // Экономика жана ишкердик. - 2015. - No 3 (56). - 666-668 б.

10. Михневич С.В. Айыл чарбасынын көп функциялуулугу жана анын дүйнөлүк сооданы либералдаштырууга тийгизген таасири // Экономика проблемалары. - 2003.- No 1.- 117-127 б.

11. Закиров А.З. Базар экономикасында Кыргызстан-

дын агроөнөр жай комплексин өнүктүрүү проблемалары. - Ош, 2007 .- 455 б.

12. Абдыкадыр кызы Г. Мамлекеттин экономикасын-

да айыл чарбанын баалуулугу жана өзгөчөлүктөрү / Абдыкадыр кызы Г. // Вестник Бишкекского государственного университета. – Б., 2021, №2-3 (56-57), 3-б.

УДК: 339.94(575.2+510)
DOI: 10.35254/bhu/2022.60.81

Инь Лэ,
БГУ имени К. Карасаева,
аспирант

НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЕ И ФИНАНСОВО ИНВЕСТИЦИОННО-ИННОВАЦИОННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА КЫРГЫЗСТАНА И КИТАЯ

Аннотация

За последние годы возрастает значимость Китая как крупнейшего игрока в международных отношениях для Кыргызстана. Прямые инвестиции Китая в Кыргызстан расширяются, и двустороннее экономическое и технологическое сотрудничество между Китаем и Кыргызстаном достигло замечательных результатов. Сформировалось сотрудничество между Китаем и Кыргызстаном в области транспорта, электроэнергетики, разработки минеральных ресурсов и телекоммуникаций, играющих важную роль в экономическом развитии Кыргызстана и улучшении жизни людей. В данной статье рассматривается развитие экономических отношений на современном этапе между Китаем и Кыргызстаном, где возникает потребность в привлечении прямых иностранных инвестиций из Китая, который в последние годы занимает удельный вес в Кыргызстане по потоку иностранных инвестиций для крупнейших проектов на территории Кыргызской Республики.

Ключевые слова: инвестиции, внешний генератор, национальная экономика, финансовая деятельность, торговая деятельность, экономический рост, удельный вес, торговая политика, прямые иностранные инвестиции, инвестиционный проект.

КЫРГЫЗСТАН МЕНЕН КЫТАЙ ОРТОСУНДАГЫ КЫЗМАТТАШТЫКТЫН ИЛИМИЙ-ТЕХНИКАЛЫК ЖАНА ИНВЕСТИЦИЯЛЫК ЖАНА ИННОВАЦИЯЛЫК ТАРМАКТАРЫ

Кыскача мазмуну

Акыркы жылдары Кыргызстан үчүн эл аралык мамилелердеги эң ири оюнчу катары Кытайдын мааниси өсүүдө. Кытайдын Кыргызстанга тикелей инвестициясы кеңейип, Кытай менен Кыргызстандын эки тараптуу экономикалык жана технологиялык кызматташтыгы көрүнүктүү натыйжаларга жетишти. Кытай менен Кыргызстандын ортосунда Кыргызстандын экономикасын өнүктүрүүдө жана элдин турмушун жакшыртууда маанилүү роль ойногон транспорт, электр энергетикасы, кен байлыктарын иштетүү жана телекоммуникация тармагында кызматташуу түзүлдү. Бул макалада Кытай менен Кыргызстандын ортосундагы азыркы этапта экономикалык мамилелердин өнүгүүсү талкууланат, мында акыркы жылдарда Кыргызстанга чет элдик инвестициялардын агымы боюнча өзгөчө салмакты ээлеп келген Кытайдан тике чет өлкөлүк инвестицияларды тартуу зарылчылыгы бар. Кыргыз Республикасынын аймагындагы эң ири долбоорлор.

Түйүндүү сөздөр: вьетронскэ ичадыв вьетронскэ инвестиция, тышкы генератор, улуттук экономика, финансылык ишмердүүлүк, соода активдүүлүгү, экономикалык өсүшү, үлүшү, соода саясаты, тике чет өлкөлүк инвестиция, инвестициялык долбоор.

SCIENTIFIC AND TECHNICAL AND INVESTMENT AND INNOVATION AREAS OF COOPERATION BETWEEN KYRGYZSTAN AND CHINA

Abstract

In recent years, the importance of China as the largest player in international relations for Kyrgyzstan has increased.